



# ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

زمان پذیرش نهایی: ۱۴۰۰/۰۳/۱۵

شماره مجوز مجله: ۸۰۴۰۰

## نگاهی گذرا به توبه در قرآن و روایات و قانون مجازات اسلامی ۹۲

میثم علی پورفرد<sup>۱</sup>، زهرا بابائی<sup>۲</sup>

دانشجوی کارشناسی ارشد حقوق جزا و جرم شناسی دانشگاه قم

دانشجوی کارشناسی ارشد فلسفه و کلام اسلامی دانشگاه قم

meysam.alipourfard@gmail.com

### چکیده

توبه بعنوان بزرگترین فرصت جهت اصلاح مسیر زندگی و بازگشت گنهکار به سوی خداوند آمرزگار، به برکت جمهوری اسلامی در قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲، فرصت استثنایی را برای بازگشت مجرمین به دامن جامعه پدید آورده است، هدف از نگارش این مقاله اینست که با نگاهی گذرا به نمونه هایی از آیات شریفه قرآن مجید و روایات منسوب به حضرت رسول اکرم (ص) و ائمه معصومین (علیهم السلام) در خصوص توبه و سپس با آوردن متن مواد ۱۱۴ تا ۱۱۹ از مبحث پنجم فصل یازدهم قانون مجازات اسلامی ۹۲ (توبه مجرم)، به ظرفیت استثنائی و بی بدیل نهاد توبه در فقه امامیه اشاره ای هرچند مختصر شود.

**کلمات کلیدی:** توبه، قرآن، روایات، قانون مجازات اسلامی

### مقدمه

نهاد توبه از برجسته ترین مفاهیم دینی است که در ابعاد دنیوی و اخروی هر مسلمانی بشدت تاثیرگذار است تا آنجا که در بعد دنیوی آن مجرمی که محکوم به اعدام است به زندگی باز میگردد و در بعد اخروی آن گنهکاری که میرود تا ابد دوزخی باشد تبدیل به محبوب ذات اقدس اله (جلّ جلاله) میشود که (إِنَّ اللَّهَ يَحِبُّ التَّوَّابِينَ).

بازتاب نقش بی بدیل توبه در فقه جزائی اسلام، تدوین قوانین جزائی مرتبط در حقوق کیفری کشورهای مسلمان است که جمهوری اسلامی ایران نیز در قانون مجازات اسلامی مصوب ۹۲ در ۶ ماده و ۴ تبصره تحت عنوان (مبحث پنجم-توبه مجرم) از فصل یازدهم به این مهم پرداخته است.

برای فهم بهتر و دقیق تر مواد و تبصره های مذکور بهتر است به نمونه هایی از آیات و روایاتی که به موضوع توبه پرداخته اند اشاره شود.

در قرآن مجید ۸۷ بار واژه توبه و مشتقات آن آمده است (کیانی فرید، ۱۳۸۹: توبه) و روایات فراوانی نیز با موضوع توبه بدست ما رسیده است.

### معنای لغوی و اصطلاحی توبه

ریشه کلمه توبه از (ت و ب) بوده و به معنای رجوع و بازگشت است (ابن فارس، ۱۴۰۴: ۳۵۷) و این بازگشت هم بمعنای ندامت و رجوع از گناه توسط بنده است و هم به معنای پذیرش توبه توسط خداوند (ابن منظور، ۱۴۰۵: ۶۱) و هرگاه در آیات و روایات لفظ توبه با حرف جرّ (الی) همراه باشد یعنی توبه توسط بنده و هرگاه با حرف جرّ (علی) همراه باشد یعنی توبه توسط خداوند (احمدپور، ۱۳۹۰: توبه).



## ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

عذرخواهی به سه شکل متصور است ، اول اینکه معتذر منکر ارتکاب جرم و گناه شود ، دوم اینکه معتذر بپذیرد که جرم و گناهی را انجام داده لیکن مدعی شود که سوء نیت نداشته است و حالت سوم اینکه شخص معتذر هم بپذیرد که مرتکب جرم و گناه شده و هم با پذیرش سوء نیت خود قصد کند که دیگر مرتکب آن جرم یا گناه نشود که همین صورت سوم همان توبه عبد است به درگاه خداوند(راغب اصفهانی، ۱۴۱۲ : التوبه).

میتوان برای توبه چهار مرحله تعریف کرد : اول پشیمانی از انجام گناه ، دوم بازگشت از انجام فعل قبیح ، سوم جبران و چهارم قصد عدم تکرار(باقری صدر، ۱۳۹۸ : ۵۰)

### توبه در قرآن

سوره مبارکه مائده آیه شریفه ۷۴ : (افلا یتوبون الی الله و یتستغفرونه و الله غفور رحیم) (آیا نبایستی بسوی خدا بازگشته و توبه کنید و از او طلب آمرزش کنید؟ حال آنکه خدا بخشنده و مهربان است.

طبق آیه شریفه از عقائد انحرافی باید توبه کرد که نشان دهنده وجوب توبه است و حتی کفر و شرک هم بواسطه توبه بخشیده میشوند(قرائتی، ۱۳۸۳)

سوره مبارکه هود آیه شریفه ۳ : (و ان استغفروا ربکم ثم توبوا الیه یمتکم متاعا حسنا الی اجل مسمی...) (و از گناهانتان آمرزش از خدا طلبید و به درگاه او توبه و انابه کنید تا شما را در اجل معین و هنگام مرگ لذت و بهره نیکو بخشند...)

طبق آیه شریفه محو گناه کافی نیست و حرکت بسوی خدا لازم است ، همچنین توبه واجب است و توبه از گناه سبب بازگشت الطاف مادی خدا نیز میشود(قرائتی، ۱۳۸۳)

سوره مبارکه هود آیه شریفه ۹۰ : (واستغفروا ربکم ثم توبوا الیه ان ربی رحیم ودود) (و از خدای خود آمرزش طلبید و به درگاهش توبه و انابه کنید که خدای من بسیار مهربان و دوستدار بندگان است)

طبق آیه شریفه باید در کنار هشدار و اخطار به مخالفان ، راه بازگشت و اصلاح را نیز به آنان ارائه داد و همچنین خداوند نه تنها توبه پذیر است بلکه توبه کننده را دوست دارد(قرائتی، ۱۳۸۳)

سوره مبارکه تحریم آیه شریفه ۸ : (یا ایها الذین آمنوا توبوا الی الله توبه نصوحا...) (ای کسانی که ایمان آورده اید به درگاه خدا توبه نصوح و خالص و بادوام کنید...)

طبق آیه شریفه توبه نصوح عبارت است از پشیمانی ، استغفار ، ترک گناه و تصمیم بر ترک در آینده ، ترس از پذیرفته نشدن... (قرائتی، ۱۳۸۳)

بدیهی است لازمه بررسی همه جانبه ابعاد توبه از منظر قرآن مجید نیازمند تدقیق در همه آیات مرتبط با این موضوع است که در این مقال نمیگنجد.

### توبه در روایات

حضرت رسول اکرم(ص) میفرماید : (التائب من الذنب کمن لا ذنب له) (کسی که از گناه توبه کرده همانند کسی است که گناهی نکرده است)(متقی، ۱۴۱۳ : ۱۰۱۷۴)

حضرت امام علی (ع) میفرماید : (التوبه ندم بالقلب و استغفار باللسان و ترک بالجوارح و اضرار ان لا یعود) (توبه عبارتست از پشیمانی در دل ، استغفار با زبان ، ترک گناه در عمل و تصمیم بر عدم ارتکاب مجدد آن)(تمیمی آمدی، ۱۴۱۰ : ۳۹)

حضرت امام کاظم (ع) میفرماید : (التوبه النصوح ان یتوب العبد من الذنب ثم لا یعود الیه) (توبه خالصانه آنست که وقتی بنده از گناه توبه کرد دیگر مرتکب آن گناه نگردد) (کلینی، ۱۳۹۳ : ۱۶۵)

### توبه در قانون مجازات اسلامی ۹۲

ماده ۱۱۴ : (در جرائم موجب حد به استثنای قذف و محاربه هرگاه متهم قبل از اثبات جرم ، توبه کند و ندامت و اصلاح او برای قاضی محرز شود ، حد از او ساقط میگردد. همچنین اگر جرائم فوق غیر از قذف با اقرار ثابت شده باشد ، در صورت توبه مرتکب حتی پس از اثبات جرم، دادگاه میتواند عفو مجرم را توسط رئیس قوه قضائیه از مقام رهبری درخواست نماید.

تبصره ۱ توبه محارب قبل از دستگیری یا تسلط بر او موجب سقوط حد است



## ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر



تبصره ۲ در زنا و لواط هرگاه جرم به عنف، اکراه و یا با اغفال بزه دیده انجام گیرد، مرتکب در صورت توبه و سقوط مجازات به شرح مندرج در این ماده، به حبس یا شلاق تعزیری درجه شش یا هر دو محکوم میشود)  
نکات ماده ۱۱۴:

شرط پذیرش توبه در جرائم حدی: توبه متهم قبل از اثبات جرم و احراز ندامت و اصلاح متهم برای قاضی اختیاری بودن پذیرش توبه توسط دادگاه در صورت اثبات جرم به شرط اینکه جرم بوسیله اقرار ثابت شده باشد شرائط خاص مربوط به محاربه و قذف

عدم سقوط کامل مجازات در جرائم منافی عفت در صورت ارتکاب جرم با عنف، اکراه یا اغفال  
ماده ۱۱۵: (در جرائم تعزیری درجه شش، هفت و هشت چنانچه مرتکب توبه نماید و ندامت و اصلاح او برای قاضی محرز شود، مجازات ساقط میشود در سایر جرائم موجب تعزیر دادگاه میتواند مقررات راجع به تخفیف مجازات را اعمال نماید تبصره ۱ مقررات راجع به توبه درباره کسانی که مقررات تکرار جرائم تعزیری در مورد آن ها اعمال میشود، جاری نميگردد تبصره ۲ اطلاق مقررات این ماده و همچنین بند ب ماده ۷ و بندهای الف و ب ماده ۸ و مواد ۲۷ و ۳۹ و ۴۰ و ۴۵ و ۴۶ و ۹۳ و ۹۴ و ۱۰۵ این قانون شامل تعزیرات منصوص شرعی نمی شود  
نکات ماده ۱۱۵:

شرط سقوط مجازات تعزیری درجه ۶ تا ۸: احراز ندامت و اصلاح مرتکب برای قاضی اختیاری بودن تخفیف مجازات در جرائم تعزیری درجه ۱ تا ۵  
عدم سقوط یا تخفیف مجازات در خصوص مضمولین مقررات تکرار  
عدم شمول مقررات توبه در خصوص تعزیرات منصوص شرعی  
ماده ۱۱۶: (دیه، قصاص، حد قذف و محاربه با توبه ساقط نمیگردد)  
نکات ماده ۱۱۶:

عدم شمول مقررات مربوط به توبه در خصوص دیه  
عدم شمول مقررات مربوط به توبه در خصوص قصاص  
عدم شمول مقررات مربوط به توبه در خصوص حد قذف و حد محاربه  
ماده ۱۱۷: (در مواردی که توبه مرتکب، موجب سقوط یا تخفیف مجازات گردد، توبه، اصلاح و ندامت وی باید احراز گردد و به ادعای مرتکب اکتفا نمیشود. چنانچه پس از اعمال مقررات راجع به توبه، ثابت شود که مرتکب تظاهر به توبه کرده است سقوط مجازات و تخفیفات در نظر گرفته شده ملغی و مجازات اجرا میگردد در این مورد چنانچه مجازات از نوع تعزیر باشد مرتکب به حداکثر مجازات تعزیری محکوم میشود.)  
نکات ماده ۱۱۷:

عدم کفایت صرف ادعای توبه و لزوم احراز توبه  
تبعات تظاهر به توبه

ماده ۱۱۸: (متهم میتواند تا قبل از قطعیت حکم ادله مربوط به توبه خود را حسب مورد به مقام تعقیب یا رسیدگی ارائه نماید.)

نکات ماده ۱۱۸:

مهلت ارائه ادله مربوط به توبه توسط متهم

ماده ۱۱۹: (چنانچه دادستان مخالف سقوط یا تخفیف مجازات باشد، میتواند به مرجع تجدیدنظر اعتراض کند.)  
نکات ماده ۱۱۹:

حق اعتراض دادستان نسبت به قبولی توبه

نتیجه گیری



## ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

با اشاره مختصری که به برخی آیات و روایات مرتبط با نهاد توبه شد و با توجه به متن مواد مرتبط با توبه در قانون مجازات اسلامی ۹۲، حساسیت شریعت مقدس اسلام و فقه امامیه به تحولات روحی و انقلابات درونی یک انسان مشخص میگردد تا آنجا که حد اعدام از یک جانی بواسطه توبه برداشته میشود و این خود بیانگر اینست که در اسلام بیش از آنکه مجازات مجرم اهمیت داشته باشد، اصلاح وی و بازگرداندن او به جامعه مهم است.

### مراجع

۱. قرآن کریم، مترجم: مهدی الهی قمشه ای، قم، نشر پیروز، چاپ اول ۱۳۹۲ ش
۲. ابن فارس، احمد، معجم مقاییس اللغه، بیروت، مطبعه الاعلام الاسلامی، ۱۴۰۴ ق
۳. ابن منظور، محمد بن مكرم، لسان العرب، قم، ادب الحوزه، ۱۴۰۵ ق
۴. احمدپور، مهدی، مدخل توبه، دائره المعارف قرآن کریم، قم، بوستان کتاب، ۱۳۹۰ ش
۵. باقری صدر، محمد، مفهوم شناسی توبه، مجله علمی ترویجی اندیشه و حدیث، ۱۳۹۸ ش
۶. تمیمی آمدی، عبدالواحد بن محمد، غررالحکم و دررالکلم، قم، دارالکتاب الاسلامی، ۱۴۱۰ ق
۷. راغب اصفهانی، حسین بن محمد، مفردات الفاظ قرآن، بیروت، دارالقلم، ۱۴۱۲ ق
۸. قرائتی، محسن، تفسیر نور، مرکز فرهنگی درسهای قرآن، ۱۳۸۳ ش
۹. کلینی، محمد بن یعقوب، اصول کافی، قم، دارالثقلین، ۱۳۹۳ ش
۱۰. کیانی فرید، مریم، مدخل توبه، تهران، انتشارات دانشنامه جهان اسلام، ۱۳۸۹ ش
۱۱. متقی، علی بن حسام الدین، کنز العمال فی سنن الاقوال و الافعال، بیروت، موسسه الرساله، ۱۴۱۳ ق